

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/169/2001

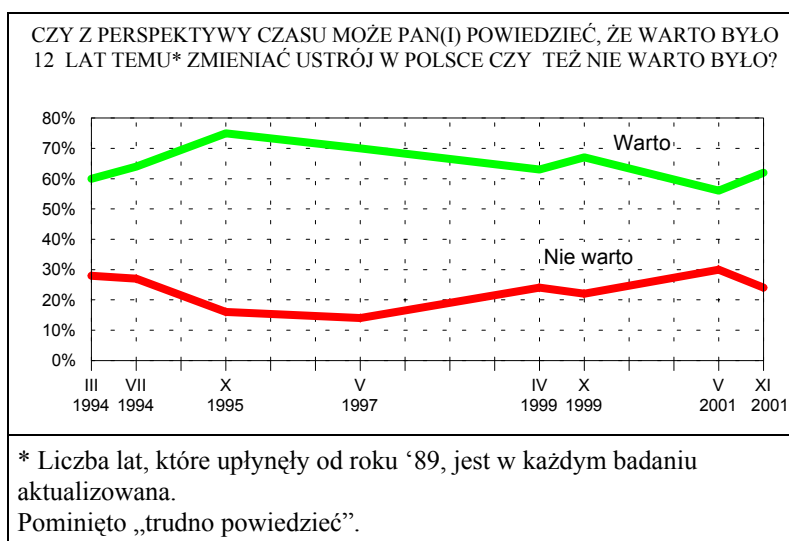
SPOŁECZNE POPARCIE DLA DEMOKRACJI I PRZEMIAN USTROJOWYCH W POLSCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ 2001

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Prawie dwie trzecie Polaków (63%) uznaje demokrację za najlepszy z możliwych ustrojów i tylko co szósty (17%) odrzuca ten pogląd. Znacząca grupa badanych (20%) nie ma jednak wyrobionej opinii w tej sprawie. Od października 2000 roku zmalał (o 7 punktów) odsetek Polaków przekonanych o wyższości demokracji, przybyło też (o 5 punktów) osób, które nie cenią jej tak wysoko.
- Akceptacja demokracji jako formy rządów współwystępuje ze znacznym niezadowoleniem z jej praktycznego funkcjonowania w Polsce. Krytyczne opinie w tym względzie wyraża ponad połowa badanych (53%), a pozytywne - jedna trzecia (34%).
- Z perspektywy ostatniego dwunastolecia większość Polaków (62%) ocenia, że warto było podjąć wyzwanie przebudowy ustroju w Polsce. Co czwarty ankietowany (24%) kwestionuje jednak sens przemian, a co siódmy (14%) nie ma wyrobionego poglądu w tej sprawie.

Od wielu lat prowadzimy pogłębione badania nad stosunkiem Polaków do demokracji oraz przemian ustrojowych zapoczątkowanych w 1989 roku¹. W listopadowym sondażu² wybraliśmy tylko trzy pytania z tego zakresu, by sprawdzić, czy po wyborach parlamentarnych zaszły jakieś zmiany w opiniach społeczeństwa. Zapytaliśmy ankietowanych, czy podzielają przekonanie o wyższości demokracji nad wszelkimi innymi formami sprawowania władzy, czy są zadowoleni z funkcjonowania demokracji w Polsce oraz czy mają poczucie, że warto było dwanaście lat temu zmieniać ustrój w naszym kraju.

AKCEPTACJA ŁADU DEMOKRATYCZNEGO

W Polsce od lat utrzymuje się wysoki poziom aprobaty demokracji jako formy sprawowania władzy. Obecnie prawie dwie trzecie Polaków (63%) uznaje demokrację za najlepszy z możliwych ustrojów i tylko co szósty (17%) odrzuca ten pogląd. Znaczący odsetek badanych (20%) nie ma jednak wyrobionej opinii w tej sprawie.

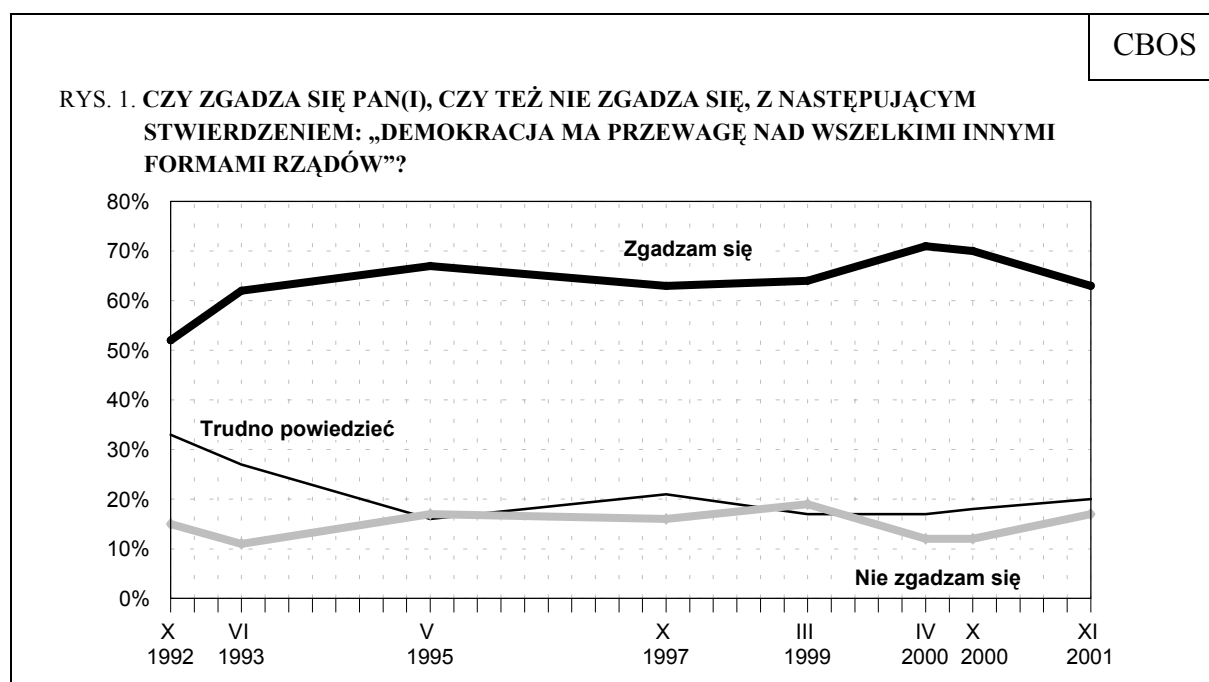
Należy podkreślić, że poparcie dla demokracji jest obecnie niższe niż w roku 2000, kiedy odnotowaliśmy jego wzrost. Od października ubiegłego roku zmalał (o 7 punktów) odsetek Polaków przekonanych o wyższości demokracji, przybyło też (o 5 punktów) osób, które nie cenią jej tak wysoko. Opinie w tej sprawie powróciły do stanu sprzed roku 2000. Kształtują się na podobnym poziomie jak w całym okresie 1993 - 1999 i są znacznie lepsze niż w roku 1992.

¹ Zob. „Nowa rzeczywistość. Oceny i opinie 1989-1999”, pod redakcją K. Zagórskiego i M. Strzeszewskiego, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2000; por. też komunikaty CBOS: „Ocena polskiej demokracji, sierpień 2000; „Społeczna ocena demokracji i przemian w Polsce po roku 1989”, listopad 2000; „Ostatnie dwanaście lat - oceny z perspektywy osobistej”, lipiec 2001.

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (138) przeprowadzono w dniach od 9 do 12 listopada 2001 roku na liczącej 968 osób reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłej ludności Polski.

Tabela 1

Czy zgadza się Pan(i), czy też nie zgadza się, z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?	Wskazania respondentów według terminów badań							
	X 1992	VI 1993	V 1995	X 1997	III 1999	IV 2000	X 2000	XI 2001
	w procentach							
Zgadzam się	52	62	67	63	64	71	70	63
Nie zgadzam się	15	11	17	16	19	12	12	17
Trudno powiedzieć	33	27	16	21	17	17	18	20

Zwraca uwagę fakt, że Polacy najbardziej doceniali demokrację w roku 2000, kiedy panowały bardzo złe nastroje społeczne, natomiast po ostatnich wyborach parlamentarnych, kiedy nastroje wyraźnie się poprawiły, akceptacja tej formy rządów zmalała. Nasuwa się refleksja, że wyrażające się w nastrojach niezadowolenie społeczeństwa z tego, co się dzieje w kraju, nie prowadzi do spadku uznania dla demokracji jako formy sprawowania władzy, lecz przeciwnie - powoduje, że ludzie bardziej doceniają jej zalety, widząc w niej gwarancję zmiany układu politycznego i szansę na poprawę sytuacji. Natomiast po demokratycznych wyborach - i często związanej z nimi zmianie układu politycznego - wraz z poprawą nastrojów społecznych akceptacja demokracji jako formy rządów wraca do stanu przeciętnego.

Niezbyt silny, choć oczywiście zauważalny jest też związek między podstawowym wskaźnikiem nastrojów, tzn. oceną bieżącej sytuacji w kraju, a akceptacją demokracji jako formy sprawowania władzy.

Tabela 2

Ocena kierunku rozwoju ogólnej sytuacji w Polsce	Czy zgadza się Pan(i), czy też nie zgadza się, z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Dobry	73	10	17
Zły	59	22	19
Trudno powiedzieć	61	11	28

Wprawdzie poparcie dla demokracji jest znacznie wyższe wśród badanych, którzy pozytywnie oceniają rozwój sytuacji w kraju, niż wśród niezadowolonych, jednak we wszystkich porównywanych grupach odnotowujemy zdecydowaną przewagę osób, które uznają wyższość tej formy rządów.

Opinie w tej sprawie są obecnie także stosunkowo słabo związane z poglądami politycznymi respondentów, chociaż jeszcze w kwietniu ubiegłego roku przewagę demokracji znacznie częściej podkreślali badani identyfikujący się z prawicą niż zorientowani lewicowo. Jednak w miarę zbliżania się terminu wyborów parlamentarnych przekonanie o wyższości demokracji systematycznie słabło wśród osób o prawicowych poglądach, osiągając po zwyciężkach dla lewicy wyborach poziom niewiele wyższy od odnotowanego u badanych identyfikujących się z lewicą. Po wyborach wyraźnie zmalało też (w znacznie większym stopniu niż na prawicy i lewicy) poparcie dla demokracji wśród ankietowanych zorientowanych centrowo. Wynik wyborów parlamentarnych miał więc, obok poglądów politycznych, pewien wpływ na opinie w tej sprawie.

Tabela 3

Poglądy polityczne	Czy zgadza się Pan(i), czy też nie zgadza się, z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?								
	Zgadzam się			Nie zgadzam się			Trudno powiedzieć		
	IV '00	X '00	XI '01	IV '00	X '00	XI '01	IV '00	X '00	XI '01
	w procentach								
Lewica	75	74	71	15	14	19	9	13	11
Centrum	72	72	60	14	14	22	14	14	19
Prawica	86	80	77	8	10	11	5	11	11
Trudno powiedzieć	50	52	47	8	10	12	42	38	41

Poparcie dla demokracji w pewnym stopniu zależy także od sympatii partyjnych respondentów. Najwyższy odsetek osób przekonanych o wyższości demokracji, a zarazem najniższy odsetek przeciwników tego poglądu odnotowujemy wśród potencjalnych wyborców PO oraz LPR. Podobne poparcie, lecz większy procent przeciwników ma ta opinia wśród sympatyków PiS oraz SLD-UP, a także w grupie zwolenników PSL oraz partii i ugrupowań pozaparlamentarnych. Należy podkreślić, że **stosunkowo najmniej osób przekonanych o wyższości demokracji nad innymi formami rządów jest wśród sympatyków Samoobrony oraz respondentów niemających określonych preferencji wyborczych, a także wśród tych, którzy nie wiedzą, czy wzięliby udział w wyborach, lub wręcz odmawiają w nich uczestnictwa.**

Tabela 4

Potencjalne elektoraty partii i ugrupowań politycznych*	Czy zgadza się Pan(i), czy też nie zgadza się, z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
SLD-UP	71	16	13
PSL	67	17	16
Platforma Obywatelska	76	3	21
Prawo i Sprawiedliwość**	73	17	10
Liga Polskich Rodzin**	74	8	18
Samoobrona	54	18	28
Partie i ugrupowania pozaparlamentarne ***	62	21	17
Niezdecydowani na kogo** głosować	54	18	28
Niezamierzający głosować lub niezdecydowani w tej sprawie	55	19	26

* Treść pytań: Gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to czy wzięł(ę)by Pan(i) w nich udział? Na kandydatów której partii, ugrupowania lub koalicji głosował(a)by Pan(i) w tych wyborach?
 Każda z zaznaczonych grup liczy obecnie 38 osób. *AWS, UW, KPEiR, PPS, UPR - w sumie 47 osób.

Poglądy na demokrację jako sposób sprawowania władzy wiążą się także z niektórymi wyznacznikami położenia społecznego badanych, choć we wszystkich grupach społeczno-demograficznych odnotowujemy zdecydowaną przewagę osób uznających wyższość demokracji (zob. tabela aneksowa).

Czynnikiem najbardziej różnicującym opinie w tej sprawie jest wykształcenie - im badani są lepiej wykształceni, tym częściej wyrażają przekonanie o przewadze demokracji nad wszelkimi innymi formami rządów (92% wskazań wśród osób z wyższym wykształceniem). Natomiast w grupach mniej wykształconych odnotowujemy nie tylko niższą akceptację demokracji, ale przede wszystkim - znacznie wyższy odsetek badanych, którzy nie mają wyrobionej opinii w tej sprawie. W grupach społeczno-zawodowych demokrację najczęściej doceniają przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (88%) oraz pracownicy umysłowi niższego szczebla (78%), najrzadziej zaś - rolnicy (46%), wśród których jednak prawie dwie piąte nie ma wyrobionego zdania na ten temat. Zwraca natomiast uwagę fakt, że pogląd o wyższości demokracji najczęściej odrzucają robotnicy wykwalifikowani (25%) oraz najmłodszy badani (25%), w tym również uczniowie i studenci (26%), a więc grupy społeczne, których opinie w tej sprawie są wykrystalizowane.

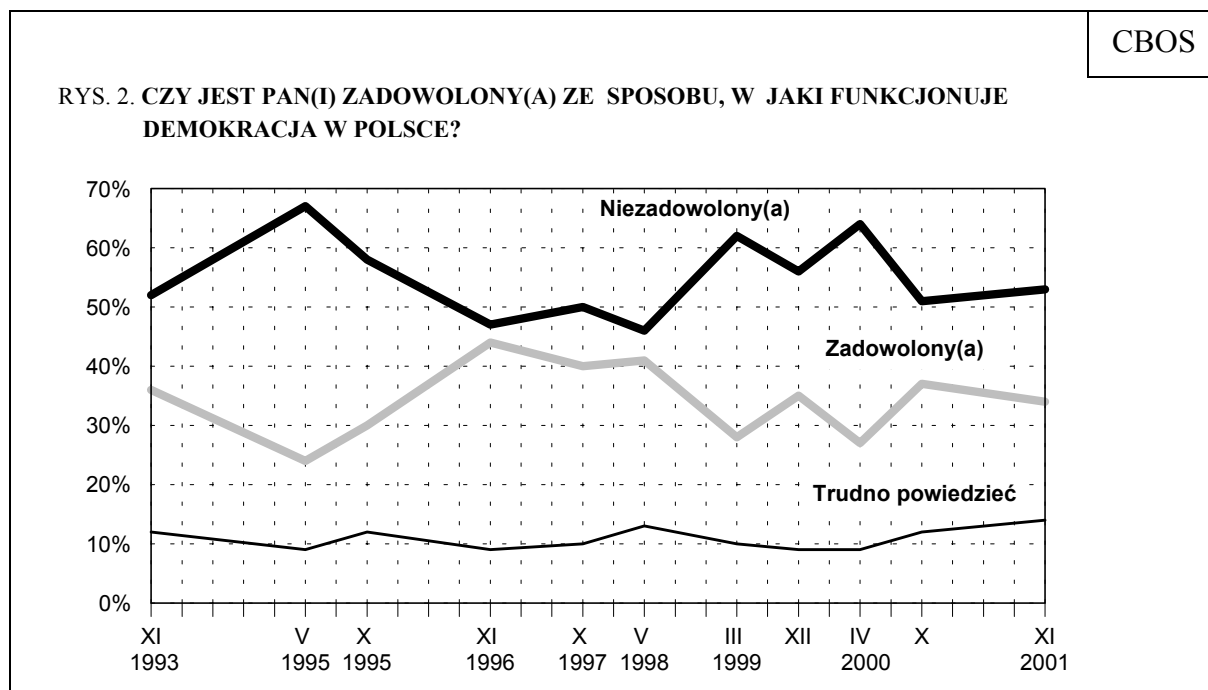
Stosunek do demokracji wiąże się także z położeniem ekonomicznym badanych - im wyższe dochody przypadające na osobę w rodzinie i lepsza ocena warunków materialnych gospodarstw domowych, tym częstsze przekonanie o wyższości demokracji nad innymi formami rządów.

OCENA FUNKCJONOWANIA POLSKIEJ DEMOKRACJI

Pozytywna ocena demokracji jako formy rządów współwystępuje w Polsce ze znacznym niezadowoleniem z jej funkcjonowania. Krytyczne opinie o funkcjonowaniu demokracji w naszym kraju wyraża ponad połowa badanych (53%), pozytywne - jedna trzecia (34%), a jedna siódma (14%) nie ma wyrobionej opinii na ten temat.

Tabela 5

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Wskazania respondentów według terminów badań										
	XI '93	V '95	X '95	XI '96	X '97	V '98	III '99	XII '99	IV '00	X '00	XI '01
	w procentach										
Zadowolony(a)	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34
Niezadowolony(a)	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14

Poziom zadowolenia z funkcjonowania demokracji w Polsce jest obecnie mniej więcej taki sam jak przed rokiem, ale znacznie niższy niż w kwietniu ubiegłego roku. Od roku 1993, to znaczy od kiedy prowadzimy badania na ten temat, podlegał on znacznym wahaniom, jedynie w latach 1996 - 1998 był stosunkowo stabilny. Wtedy też polska demokracja cieszyła się największą akceptacją społeczną - liczba Polaków zadowolonych z jej funkcjonowania niemal zbliżała się do liczby niezadowolonych. Warto zauważyć, że w latach tych najlepsze były także nastroje społeczne, a gdy zaczęły się pogarszać, zmalało też zadowolenie z demokracji w Polsce. Powiązania te wyraźnie widać także na przykładzie związku, jaki odnotowujemy między podstawowym wskaźnikiem nastrojów, tzn. oceną bieżącej sytuacji w kraju, a akceptacją sposobu funkcjonowania demokracji.

Tabela 6

Ocena kierunku rozwoju ogólnej sytuacji w Polsce	Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Dobry	51	38	11
Zły	24	63	13
Trudno powiedzieć	33	48	19

Wśród badanych pozytywnie oceniających rozwój sytuacji w kraju przeważają osoby zadowolone z funkcjonowania demokracji (51% wobec 38% niezadowolonych), natomiast wśród tych, którzy negatywnie postrzegają to, co się dzieje w Polsce, wyraźnie dominują niezadowoleni (63% wobec 24% zadowolonych)³.

Opinie w tej sprawie są obecnie słabo związane z poglądami politycznymi respondentów, ale jeszcze w kwietniu ubiegłego roku akceptacja była znacznie częstsza wśród badanych identyfikujących się z prawicą niż wśród zorientowanych lewicowo. **Jednak w miarę zbliżania się terminu wyborów parlamentarnych systematycznie rosła akceptacja wśród osób o lewicowych poglądach, osiągając po zwyciężkach dla lewicy wyborach poziom zbliżony do odnotowanego u badanych identyfikujących się z prawicą (u których po wyborach nieco wzrosło niezadowolenie).** Widać więc, że na aktualną ocenę funkcjonowania demokracji w Polsce wpływ miał również - obok poglądów politycznych - wynik wyborów parlamentarnych.

Tabela 7

Poglądy polityczne	Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?								
	Zadowolony(a)			Niezadowolony(a)			Trudno powiedzieć		
	IV '00	X '00	XI '01	IV '00	X '00	XI '01	IV '00	X '00	XI '01
	w procentach								
Lewica	20	36	39	75	57	52	5	7	9
Centrum	23	39	30	70	51	59	7	10	10
Prawica	49	44	44	45	46	51	6	10	5
Trudno powiedzieć	20	29	24	59	46	48	21	25	28

Obecnie jedynie wśród zwolenników SLD-UP zadowolenie z funkcjonowania demokracji nieco przeważa nad niezadowoleniem. Zbliżona, choć słabsza, jest akceptacja wśród sympatyków PO oraz opozycji pozaparlamentarnej. Natomiast w pozostałych porównywanych grupach zdecydowanie przeważa niezadowolenie. Brak poparcia dla

³ Warto zauważyć, że związek ten jest znacznie silniejszy niż odnotowany wcześniej związek między oceną bieżącej sytuacji w kraju a akceptacją demokracji jako formy sprawowania władzy.

funkcjonowania demokracji jest najsilniejszy wśród ankietowanych, którzy nie wiedzą, czy wzięliby udział w wyborach, lub wręcz odmawiają w nich uczestnictwa.

Tabela 8

Potencjalne elektoraty partii i ugrupowań politycznych*	Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
SLD-UP	47	42	11
PSL	37	50	13
Platforma Obywatelska	42	46	12
Prawo i Sprawiedliwość**	38	58	3
Liga Polskich Rodzin**	30	60	10
Samobrona	34	54	12
Partie i ugrupowania pozaparlamentarne***	42	49	9
Niezdecydowani na kogo głosować**	27	42	31
Niezamierzający głosować lub niezdecydowani w tej sprawie	21	62	17

* Treść pytań: Gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to czy wziął(ę)by Pan(i) w nich udział? Na kandydatów której partii, ugrupowania lub koalicji głosował(a)by Pan(i) w tych wyborach?
 Każda z zaznaczonych grup liczy obecnie 38 osób. * AWS, UW, KPEiR, PPS, UPR - w sumie 47 osób.

Opinie o funkcjonowaniu demokracji w pewnym stopniu związane są także z położeniem społecznym badanych (zob. tabela aneksowa). Akceptacji sprzyjają: wyższe wykształcenie i dobre warunki materialne - jedynie w tych dwóch grupach odsetek zadowolonych z demokracji jest nieznacznie wyższy niż niezadowolonych. W pozostałych grupach przeważa niezadowolenie; szczególnie silne jest ono wśród badanych znajdujących się w najgorszym położeniu społecznym - wśród najgorzej sytuowanych (66%), żyjących w złych warunkach materialnych (62%), bezrobotnych (63%).

Podsumowując warto ukazać związek, jaki istnieje między zadowoleniem z funkcjonowania demokracji a przekonaniem, że jest ona najlepszą formą rządów.

Tabela 9

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Czy zgadza się Pan(i), czy też nie zgadza się, z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zadowolony(a)	81	10	9
Niezadowolony(a)	59	22	19
Trudno powiedzieć	36	10	54
Ogółem	63	17	20

Wśród osób zadowolonych z funkcjonowania demokracji w Polsce zdecydowana większość (81%) uznaje jej wyższość nad innymi formami sprawowania władzy. Znacznie mniejsza jest natomiast akceptacja ustroju demokratycznego wśród niezadowolonych z jego funkcjonowania (59%) oraz w grupie badanych, którzy nie potrafią go ocenić (36%). Widać więc, że od tego, jak Polacy oceniają funkcjonowanie demokracji w naszym kraju - czy są zadowoleni czy raczej nie - zależy poparcie dla ustroju demokratycznego jako formy sprawowania władzy. Nawet jednak osoby niezadowolone z tego, jak obecnie działają demokratyczne instytucje w naszym kraju, w zdecydowanej większości przyznają demokracji wyższość nad innymi formami rządów.

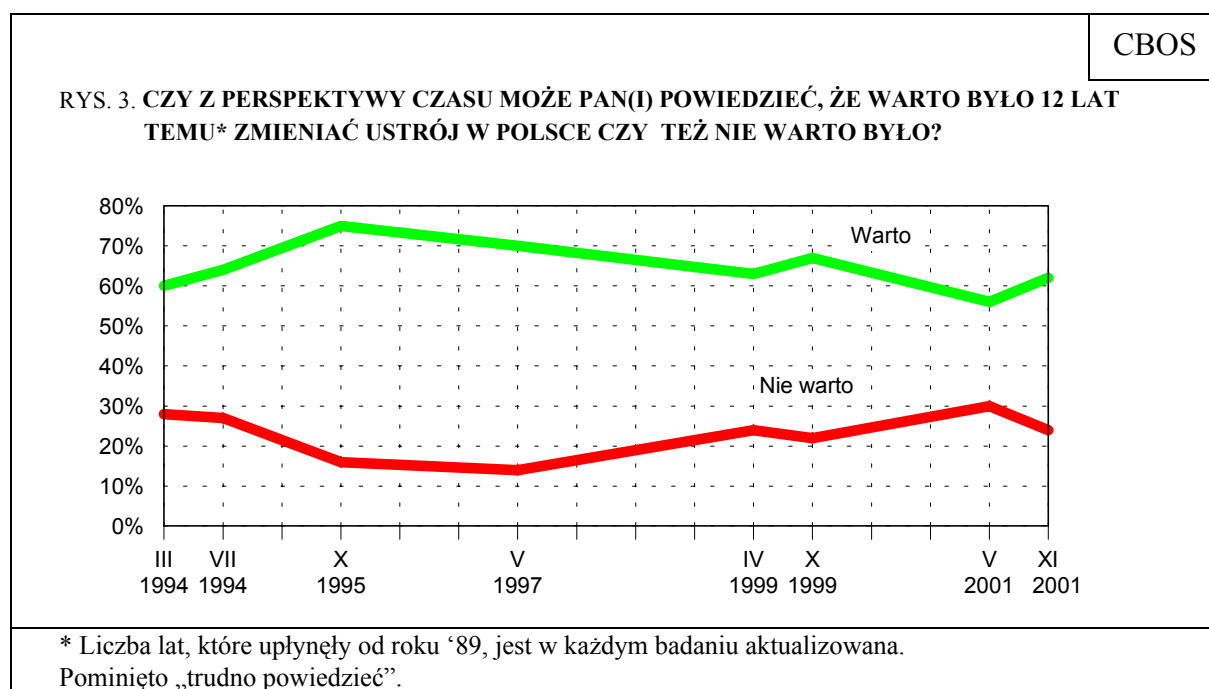
CZY WARTO BYŁO ZMIENIAĆ USTRÓJ W POLSCE

Z perspektywy ostatniego dwunastolecia większość Polaków (62%) ocenia, że warto było podjąć wyzwanie przebudowy ustroju w Polsce. Co czwarty ankietowany (24%) kwestionuje jednak sens przemian, a co siódmy (14%) nie ma wyrobionego poglądu w tej sprawie. W porównaniu z wynikami z maja tego roku odnotowujemy wzrost poparcia dla przemian - przybyło badanych akceptujących je (o 6 punktów), a ubyło (również o 6 punktów) tych, którzy uważają, że nie warto było zmieniać ustroju.

Tabela 10

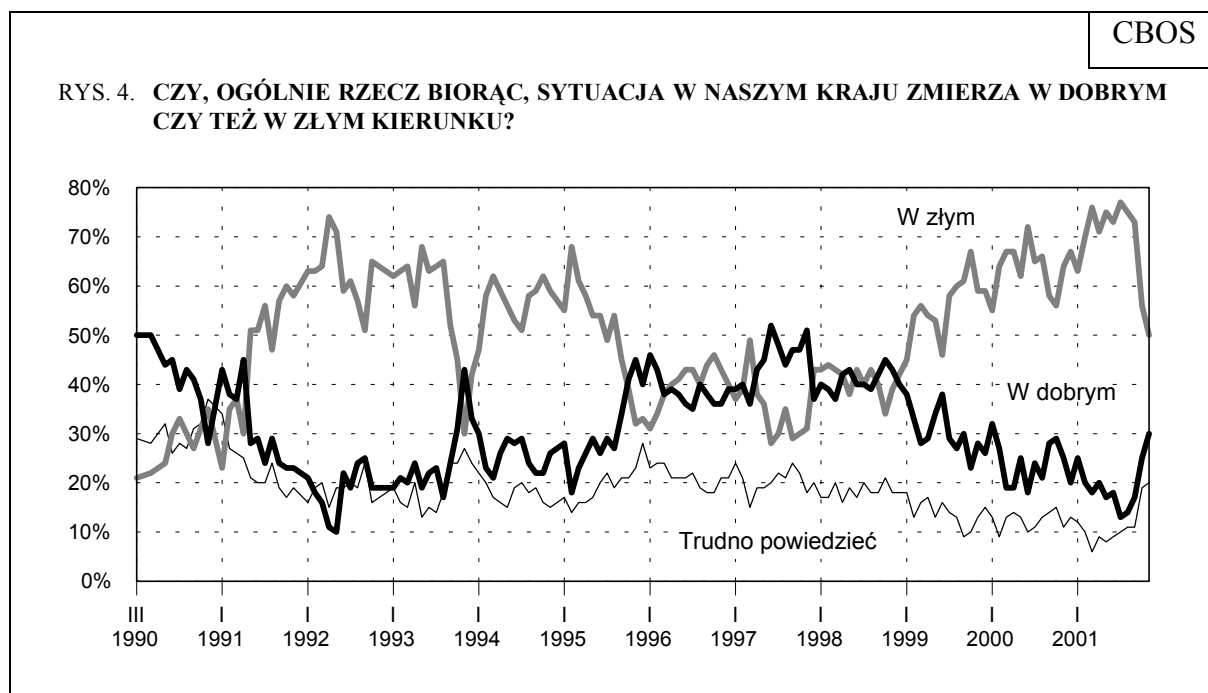
Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu* zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?	Wskazania respondentów według terminów badań							
	III '94	VII '94	X '95	V '97	IV '99	X '99	V '01	XI '01
	w procentach							
Warto	60	64	75	70	63	67	56	62
Nie warto	28	27	16	14	24	22	30	24
Trudno powiedzieć	12	9	9	16	13	11	14	14

* Liczba lat, które upłynęły od roku '89, jest w każdym badaniu aktualizowana.

W ciągu ostatnich siedmiu lat największe poparcie dla przemian ustrojowych odnotowaliśmy w drugiej połowie roku 1995 oraz w roku 1997, a więc w latach, kiedy najlepsze były nastroje społeczne. W kolejnych latach w miarę pogarszania się nastrojów malała grupa ludzi przekonanych, że warto było zmieniać ustrój w Polsce. Zdecydowanie najniższe poparcie dla przemian zarejestrowaliśmy w maju bieżącego roku, gdy nastroje osiągały stan krytyczny. Po wyborach parlamentarnych, kiedy nastroje się poprawiły, poparcie

dla przekształceń systemowych ponownie wzrosło. Opisana prawidłowość świadczy o współzmienności nastrojów społecznych i poparcia dla polskich przemian.

Również obecnie widoczny jest związek między podstawowym wskaźnikiem nastrojów, tzn. oceną rozwoju sytuacji w kraju, a przekonaniem o sensie transformacji.

Tabela 11

Ocena kierunku rozwoju ogólnej sytuacji w Polsce	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?		
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Dobry	79	14	7
Zły	51	33	16
Trudno powiedzieć	65	18	17

Wprawdzie akceptacja przekształceń systemowych jest znacznie wyższa wśród badanych, którzy pozytywnie oceniają rozwój sytuacji w kraju, niż wśród niezadowolonych,

jednak we wszystkich porównywanych grupach przeważają osoby popierające polskie przemiany⁴.

Aprobata przekształceń ustrojowych wyraźnie wiąże się z poglądami politycznymi respondentów. Niezależnie od terminu badań widać, że najczęściej deklarują ją ankietowani o prawicowych poglądach politycznych - obecnie zdecydowana większość z nich (85%) uważa, że warto było zmieniać ustrój, i tylko co jedenasty (9%) jest przeciwnego zdania. Należy jednak pamiętać, że we wszystkich porównywanych grupach przeważają osoby akceptujące polskie przemiany. We wszystkich grupach odnotowaliśmy też w roku 2000 spadek poparcia dla transformacji i ponowny jego wzrost po tegorocznych wyborach parlamentarnych.

Tabela 12

Poglądy polityczne	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?								
	Warto			Nie warto			Trudno powiedzieć		
	X '99	V '00	XI '01	X '99	V '00	XI '01	X '99	V '00	XI '01
	w procentach								
Lewica	62	52	61	31	35	26	8	13	12
Centrum	67	59	67	24	29	24	9	12	9
Prawica	89	76	85	8	18	9	3	6	6
Trudno powiedzieć	47	40	42	23	37	33	30	23	25

Poparcie dla przemian zależy także od sympatii partyjnych respondentów. Najczęściej wyrażają je potencjalni wyborcy PO oraz partii i ugrupowań pozaparlamentarnych (po 85%), nieco rzadziej - elektorat PiS oraz LPR i PSL. Znacznie słabsza jest akceptacja przekształceń wśród potencjalnych wyborców SLD-UP (63%). Zwraca uwagę natomiast **wyjątkowo niskie poparcie dla przemian wśród zwolenników Samoobrony - niespełna połowa tego elektoratu (48%) uważa, że warto było zmieniać ustrój, a ponad jedna trzecia (36%) kwestionuje sens zmian.** Zbliżone, choć mniej skrajne poglądy w tej kwestii mają ankietowani, którzy nie wiedzą, czy wzięliby udział w wyborach, lub wręcz odmawiają w nich

⁴ Podobnie kształtuje się związek między oceną sytuacji w kraju a poparciem dla demokracji jako najlepszej formy rządów.

uczestnictwa, a także osoby bez sprecyzowanych preferencji wyborczych. Należy przy tym pamiętać, że wśród przedstawicieli obu wymienionych grup oraz w elektoracie Samoobrony jest znacznie słabsze niż wśród pozostałych osób przekonanie o wyższości demokracji nad innymi formami rządów.

Tabela 13

Potencjalne elektoraty partii i ugrupowań politycznych*	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?		
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć
	w procentach		
SLD-UP	63	25	12
PSL	74	23	3
Platforma Obywatelska	85	10	5
Prawo i Sprawiedliwość**	79	17	4
Liga Polskich Rodzin**	71	19	10
Samoobrona	48	36	16
Partie i ugrupowania pozaparlamentarne***	85	11	4
Niezdecydowani na kogo głosować**	43	21	36
Niezamierzający głosować lub niezdecydowani w tej sprawie	53	29	18

* Treść pytań: Gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to czy wziął(ę)by Pan(i) w nich udział? Na kandydatów której partii, ugrupowania lub koalicji głosował(a)by Pan(i) w tych wyborach?
 Każda z zaznaczonych grup liczy obecnie 38 osób. * AWS, UW, KPEiR, PPS, UPR - w sumie 47 osób.

Poglądy na zasadność przekształceń ustrojowych są silnie związane ze wszystkimi uwzględnionymi w badaniu wyznacznikami położenia społecznego ankietowanych (zob. tabela aneksowa). Ogólnie można powiedzieć, że im gorsze położenie społeczno-ekonomiczne, tym częstsze przekonanie, że nie warto było zmieniać ustroju w Polsce. Sens przekształceń najczęściej kwestionują ludzie najgorzej sytuowani, w których rodzinach dochód na osobę nie przekracza 275 zł (43%), a także bezrobotni (40%). Są to jedyne grupy, w których odnotowujemy niemal tyle samo przeciwników zmian, co zwolenników. W pozostałych grupach przeważa akceptacja przekształceń, jednak w kilku z nich odsetek przeciwników przemian jest zbliżony do odnotowanego w grupach najbardziej upośledzonych społecznie. Sens transformacji ustrojowej podważa co najmniej jedna trzecia (od 32% do

37%) badanych żyjących w złych warunkach materialnych, najgorzej wykształconych, rencistów, ale także robotników niewykwalifikowanych i rolników, mieszkańców wsi. Im wyższe natomiast wykształcenie, pozycja społeczno-zawodowa, dochody przypadające na osobę w rodzinie, im lepsze warunki materialne gospodarstw domowych respondentów, a także im większa miejscowość, w której mieszkają, tym częstsze poparcie dla przemian ustrojowych w Polsce. O tym, że warto było zmieniać ustrój, powszechnie przekonani są przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (91%), pracujący na własny rachunek (89%), badani z wyższym wykształceniem (88%), najlepiej sytuowani (81%), żyjący w dobrych warunkach materialnych (83%), słowem - beneficjenci przemian. Bardzo silnego poparcia udzielają im też uczniowie i studenci (78%), natomiast ogół młodzieży w wieku od 18 do 24 lat to grupa badanych, która znacznie częściej niż inni (26%) przyznaje, że nie potrafi ocenić, czy warto było dwanaście lat temu zmieniać ustrój w Polsce.

Podsumowując należy podkreślić, że społeczne poparcie dla polskich przemian pozostaje w wyraźnym związku z poparciem dla demokracji jako formy sprawowania władzy, a także z poziomem społecznego zadowolenia z funkcjonowania demokracji w Polsce.

Tabela 14

Opinie dotyczące demokracji	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?		
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć
Czy zgadza się Pan(i), czy też nie zgadza się, z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?	w procentach		
Zgadzam się	71	20	9
Nie zgadzam się	49	38	13
Trudno powiedzieć	45	27	28
Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?			
Zadowolony(a)	76	12	12
Niezadowolony(a)	58	32	10
Trudno powiedzieć	40	27	33

Akceptacja demokracji i jej funkcjonowania wyraźnie sprzyja poparciu dla przemian zapoczątkowanych w roku 1989, natomiast niedocenywanie demokracji i niezadowolenie z niej wiąże się ze znacznym sceptycyzmem wobec polskich przemian.

Spółeczne poparcie dla demokracji jest w Polsce wyższe, niż wynika to z oceny jej funkcjonowania w praktyce. Połowa Polaków jest niezadowolona ze stanu demokracji w naszym kraju, ale większość uznaje ją za najlepszą formę sprawowania władzy. Ankietowani w większości też wyrażają przekonanie, że warto było dwanaście lat temu zmieniać ustrój w Polsce. Należy jednak podkreślić, że akceptacja demokracji jest obecnie niższa niż w roku 2000, kiedy odnotowaliśmy jej wzrost oraz wyjątkowo wysoki poziom utrzymujący się przez cały rok. Od ostatniego pomiaru, przeprowadzonego przed rokiem, nie zmienił się poziom społecznego zadowolenia z funkcjonowania demokracji. Natomiast w porównaniu z badaniem z maja bieżącego roku wzrosło społeczne poparcie dla przemian ustrojowych zapoczątkowanych w roku 1989.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem:
"Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów"?

(%)				
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	63	17	20	968
Płeć				
Mężczyźni	67	17	16	462
Kobiety	60	16	24	506
Wiek				
18-24 lat	63	25	12	150
25-34	69	17	14	175
35-44	60	19	21	183
45-54	64	19	17	204
55-64	68	5	27	96
65 lat i więcej	57	9	33	161
Miejsce zamieszkania				
Wieś	54	16	29	356
Miasto do 20 tys.	69	16	14	101
20-100 tys.	71	16	13	205
101-500 tys.	65	18	16	182
501 tys. i więcej mieszk.	67	18	15	125
Wykształcenie				
Podstawowe	50	17	33	290
Zasadnicze zawodowe	60	18	22	277
Średnie	70	18	12	309
Wyższe	92	7	2	91
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	88	8	4	59
Prac. umysł. niż. szczebla	78	18	5	90
Pracownicy fiz.- umysł.	62	17	21	78
Robotnicy wykwalifikowani	63	25	12	87
Robotnicy niewykwalifik.	70	13	17	35
Rolnicy	46	17	37	65
Pracujący na własny rach.	55	24	21	26
Bierni zawodowo				
Renciści	54	15	31	117
Emeryci	64	7	29	182
Uczniowie i studenci	65	26	9	80
Bezrobotni	60	21	19	103
Gospodynie domowe i inni	55	20	26	44
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	76	16	8	159
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	71	17	13	76
sekt. pryw. poza rolnict.	68	18	14	164
prywatnym gosp. rolnym	47	16	37	69
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	56	21	23	124
276-399	61	18	21	84
400-549	60	21	19	201
550-799	70	14	16	134
Powyżej 799 zł	75	9	16	176
Ocena własnych war. mater.				
Złe	60	19	21	334
Średnie	61	17	22	452
Dobre	74	10	15	182
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	62	11	28	70
Raz w tygodniu	62	17	20	476
1-2 razy w miesiącu	62	13	25	162
Kilka razy w roku	63	23	14	178
W ogóle nie uczestniczy	74	10	16	79
Poglądy polityczne				
Lewica	71	19	11	328
Centrum	60	22	19	248
Prawica	77	11	11	157
Trudno powiedzieć	47	12	41	234

Tabela 2. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?

(%)

	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	34	53	14	968
Płeć				
Mężczyźni	37	54	9	462
Kobiety	31	52	17	506
Wiek				
18-24 lat	38	53	10	150
25-34	39	52	10	175
35-44	34	58	8	183
45-54	29	55	16	204
55-64	33	47	19	96
65 lat i więcej	31	47	22	161
Miejsce zamieszkania				
Wieś	30	52	19	356
Miasto do 20 tys.	33	57	9	101
20-100 tys.	38	51	11	205
101-500 tys.	39	48	13	182
501 tys. i więcej mieszk.	31	61	8	125
Wykształcenie				
Podstawowe	31	47	22	290
Zasadnicze zawodowe	29	55	16	277
Średnie	36	57	7	309
Wyższe	51	48	0	91
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	42	58	1	59
Prac. umysł. niż. szczebla	38	51	11	90
Pracownicy fiz.- umysł.	25	69	6	78
Robotnicy wykwalifikowani	41	52	7	87
Robotnicy niewykwalifik.	46	44	10	35
Rolnicy	22	56	22	65
Pracujący na własny rach.	36	40	24	26
Bierni zawodowo				
Renciści	32	47	21	117
Emeryci	34	45	20	182
Uczniowie i studenci	42	50	8	80
Bezrobotni	24	63	13	103
Gospodynie domowe i inni	36	57	7	44
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	37	53	10	159
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	37	54	9	76
sekt. pryw. poza rolnict.	39	54	7	164
prywatnym gosp. rolnym	24	54	22	69
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	24	66	11	124
276-399	32	51	16	84
400-549	34	52	14	201
550-799	42	48	10	134
Powyżej 799 zł	35	55	10	176
Ocena własnych war. mater.				
Złe	26	62	12	334
Średnie	34	49	17	452
Dobre	48	44	8	182
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	28	44	28	70
Raz w tygodniu	35	52	13	476
1-2 razy w miesiącu	28	58	14	162
Kilka razy w roku	41	49	10	178
W ogóle nie uczestniczy	29	60	10	79
Poglądy polityczne				
Lewica	39	52	9	328
Centrum	30	59	10	248
Prawica	44	51	5	157
Trudno powiedzieć	24	48	28	234

Tabela 3. Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto?

	(%)			
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	62	24	14	968
Płeć				
Mężczyźni	67	22	11	462
Kobiety	57	26	16	506
Wiek				
18-24 lat	61	13	26	150
25-34	68	22	10	175
35-44	65	27	7	183
45-54	60	30	10	204
55-64	63	26	12	96
65 lat i więcej	55	27	18	161
Miejsce zamieszkania				
Wieś	49	32	19	356
Miasto do 20 tys.	63	28	9	101
20-100 tys.	70	19	10	205
101-500 tys.	69	19	12	182
501 tys. i więcej mieszk.	75	14	11	125
Wykształcenie				
Podstawowe	47	37	16	290
Zasadnicze zawodowe	55	28	17	277
Średnie	75	15	11	309
Wyższe	88	7	5	91
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	91	8	1	59
Prac. umysł. niż. szczebla	76	15	9	90
Pracownicy fiz.- umysł.	66	18	15	78
Robotnicy wykwalifikowani	64	23	13	87
Robotnicy niewykwalifik.	48	37	15	35
Rolnicy	54	33	13	65
Pracujący na własny rach.	89	8	3	26
Bierni zawodowo				
Renciści	47	37	16	117
Emeryci	62	23	15	182
Uczniowie i studenci	78	7	15	80
Bezrobotni	42	40	18	103
Gospodynie domowe i inni	51	31	18	44
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	74	18	8	159
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	75	16	9	76
sekt. pryw. poza rolnict.	68	21	11	164
prywatnym gosp. rolnym	53	35	12	69
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	44	43	12	124
276-399	61	29	11	84
400-549	55	27	18	201
550-799	65	21	15	134
Powyżej 799 zł	81	14	5	176
Ocena własnych war. mater.				
Złe	50	36	14	334
Średnie	62	21	16	452
Dobre	83	11	6	182
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	68	21	11	70
Raz w tygodniu	64	21	15	476
1-2 razy w miesiącu	56	28	16	162
Kilka razy w roku	62	27	11	178
W ogóle nie uczestniczy	54	35	11	79
Poglądy polityczne				
Lewica	61	26	12	328
Centrum	67	24	9	248
Prawica	85	9	6	157
Trudno powiedzieć	42	33	25	234